

SOBRE LA UNITAT I EL CARACTER DE LA FILOSOFIA DE LOCKE

*Butlletí bibliogràfic sobre la situació dels estudis lockeans,
1983-1986*

Jordi RAMÍREZ

L'origen d'aquest treball es troba a la tesi de llicenciatura que vam presentar l'octubre del 87. Com en altre lloc d'aquest mateix Anuari es pot veure, el nostre propòsit fou llavors el de definir l'escepticisme i el providencialisme com els dos eixos sobre els que es vertebrava la filosofia de Locke. Per fer això ens calia, si més no, problematitzar les lectures més tradicionals de Locke, centrades amb exclusivitat entorn de les nocions epistemològiques, i buscar una lectura més global de la seva obra com a manera de copsar la importància que la vessant teològica té en aquesta. Fent aquesta darrera tasca ens adonàrem que la intervenció de la divinitat es produïa de la mateixa manera i tenia el mateix significat tant a l'obra «filosòfica» com a l'obra «política». A tots dos llocs exercia una funció de fonament. L'intent de mostrar la importància que el providencialisme tenia a la filosofia de Locke se'ns unia amb la qüestió de trobar una formulació que pogués englobar tota la producció de Locke; la qüestió que com a mínim en els darrers deu anys ha estat clau en els autors desitjosos d'establir veritables aportacions als estudis lockeans. Aquesta concordància ens va dur a plantejar-nos aquest problema com el més important dins del nostre àmbit i així va quedar reflectit a la nostra tesi, un dels capítols de la qual es dedicava només a aquesta qüestió. Un cop acabada la tesi, hem cregut que un bon complement d'aquesta podria ésser un estudi de la situació bibliogràfica de Locke en general i, més concretament, del tema al qual es va veure abocada la nostra reflexió. Ja a l'època de la preparació de la nostra tesi vam poder constatar que difícilment cap autor qualificat que volgués escriure sobre Locke podia defugir-ho. Els estudis efectuats darrerament, que ara presentem, han confirmat encara més aquesta constatació. La pregunta

sobre la unitat de la filosofia de Locke ha esdevingut un exercici obligat, especialment si el que s'està cercant és una visió el més depurada possible de prejudicis historiogràfics que determinin la lectura del text en direccions concretes.

Per a l'elaboració d'aquest butlletí hem triat tres monografies. Cadascuna d'aquestes és pot definir com un intent d'efectuar una lectura unitària de l'obra de Locke, encara que totes elles ho facin des d'una perspectiva diferent, ja sigui la teològica-política, la sociològica o la purament ètica. A aquestes monografies hi hem afegit dues obres de caire més ampli que es presenten com introduccions generals a l'obra de Locke. Els seus punts comuns són el d'haver estat escrites per dos autors clàssics dins de l'àmbit dels estudis lockeans i el d'oferir-nos una visió, alhora, allunyada dels tòpics i ben coneixedora de les diverses aportacions efectuades per estudis més especialitzats.

Les obres objecte del nostre comentari són les següents:

1. *LOCKE*. WOOLHOUSE, R.S. The Harvester Press, Sussex, 1983.
2. *JOHN LOCKE'S MORAL PHILOSOPHY*. COLMAN, John. Edinburgh, Edinburgh University Press, 1983.
3. *THE POLITICS OF LOCKE'S PHILOSOPHY*. WOOD, Neal. University of California Press, Berkeley, 1983.
4. *LOCKE: AN INTRODUCTION*. YOLTON, J.W. Basil Blackwell, Oxford, 1983.
5. *JOHN LOCKE ET LA RAISON RAISONABLE*. GOYARD-FABRE, Simone. Paris, Librairie J. Vrin, 1986.

1. *LOCKE*. WOOLHOUSE, R.S. The Harvester Press, Sussex, 1983

El llibre de Woolhouse es presenta com el primer exemplar d'una col·lecció de monografies anomenada «Philosophers in Context». La finalitat d'aquesta col·lecció és eminentment didàctica. El seu propòsit és atansar l'autor al lector de la nostra època mostrant la importància que la seva obra tingué al seu temps. Aquesta intenció determina l'estil del llibre que vé definit pels trets de claredat i precisió. Les argumentacions es desenvolupen amb un rigor estricte, mostrant sempre de manera destacada les connexions lògiques i prescindint de manera gairebé total de tota mena de retòrica. Segueix així l'estil que segurament és més adient per a una introduc-

ció, el que li permet assolir el seu objectiu amb eficàcia. El seu llibre no té, però, només interès pel lector no introduït en la temàtica del segle XVII. Woolhouse és un bon estudiós de l'obra de Locke¹ i ha incorporat amb encert al seu llibre moltes de les idees que en els darrers temps han sorgit com a fruit del treball d'altres estudiosos, especialment, Van Leeuwen i Wood. Aquest treball combinat amb la pròpia reflexió permet que el llibre gaudeixi d'una entitat pròpia.

El llibre es centra en el que fou l'obra cabdal de Locke «l'Assaig sobre l'enteniment humà», o per dir-ho en els termes de Woolhouse, «el que hom pot definir estrictament com teoria del coneixement». Aquest avís, emplaçat com és al bell començament del llibre, podria semblar que assenyala cap un camí d'in-

1. *LOCKE'S PHILOSOPHY AND SCIENCE DE KNOWLEDGE*. WOOLHOUSE, R.S. Oxford, Oxford University Press, 1971.

interpretació més clàssic dins dels estudis sobre Locke que tanmateix no es segueix. Encara que el llibre es restringeixi a l'assaig, l'autor és sempre conscient que la finalitat d'aquest és la d'aportar elements a la discussió sobre la llei natural i que el seu resultat és, abans de tot, una crida a exercitar les nostres facultats en el camp de la reflexió moral. El llibre de Woolhouse no té el propòsit de definir-se sobre la unitat última dels diversos ordres de la filosofia de Locke, però la caracterització que s'efectua de l'assaig sembla més aviat recolzar que no pas desmentir aquest fet.

L'objectiu general del llibre és introduir al lector a la teoria del coneixement de Locke. Però la manera en que aquesta introducció s'efectua permet concretar més quina és la veritable finalitat del llibre: fer intel·ligible la definició de coneixement que Locke forneix a l'assaig. Tota l'estructura del llibre ve condicionada pel desig d'efectuar aquest aclariment. Els diversos temes de l'assaig només són abordats després d'una primera aproximació a aquesta definició del coneixement que centra el problema de l'assaig. L'anàlisi de cadascun d'aquests temes, com succeeix de manera molt palesa a l'examen de la crítica a les idees innates, està fet, sobretot, en funció de poder tornar a la qüestió cabdal. Des d'aquesta perspectiva el llibre de Woolhouse presenta la seva primera important diferenciació amb altres interpretacions de l'assaig: el nucli del llibre no es cerca al llibre segon sino al llibre quart. En aquest sentit em sembla que la interpretació que se'ns ofereix ha d'ésser vista en estreta relació amb l'obra d'un dels autors als que ens hem referit abans: Van Leeuwen.² Com es recordarà, el propòsit d'aquest en la seva obra fou mostrar que l'interès primordial de Locke era el de construir una teoria de la certesa, adscriuint-se així a un ampli moviment intel·lectual en el que es trobaven els més importants pensadors anglesos del moment. Aquest resultat acorda molt bé amb la caracterització que es desprèn de l'obra de Woolhouse, el qual fa un es-

forç similar al de Van Leeuwen per mostrar les arrels de l'assaig a les polèmiques intel·lectuals del moment.

El tractament de Woolhouse segueix gairebé sempre molt de prop el text i, com ja hem dit abans, no aspira a donar al lector ja introduït cap revelació renovadora. Tanmateix, hi ha dos trets en els quals Woolhouse fa especial incidència i que potser fins ara no havien estat massa subratllats en d'altres textos del mateix caire. El primer d'ells és el reconeixement del fort element escèptic de la filosofia de Locke. Una presència que havia estat sovint negligida potser pel desig de voler donar una imatge més «positiva» i «afirmativa» de la que realment li escau al pare de la filosofia anglosaxona. Woolhouse mostra les nombroses assercions que hom pot trobar a l'assaig, advertint-nos de les nostres limitacions i fent de l'àmbit del coneixement cert un terreny gairebé fora de l'abast de les possibilitats cognoscitives de l'home. Malgrat tot, aquest ús del terme «escepticisme» cal que sigui matisat. Per Woolhouse, l'escepticisme de Locke és un escepticisme limitat i constructiu. Limitat, perquè si bé és clar que no podem arribar a conèixer-ho tot, si que hi ha coses que poden esdevenir conegudes per nosaltres. Constructiu, perquè és considera que el coneixement que tenim és el que ens cal per desenvolupar la nostra missió en el món. És aquest un dels punts on és fa més palesa la influència de Van Leeuwen.

El segon dels trets podria ésser derivat directament del primer. És la insistència en mostrar-nos el caràcter críticista de la filosofia de Locke. Un caràcter críticista que es mostra en el que aquesta filosofia té de reacció contra la que la va precedir, però, també, emprant un sentit més estricte del terme, en la consciència que es té de la limitació del nostre coneixement.

Prenent el sentit més feble del terme, la filosofia de Locke es constitueix com una crítica cap a l'escolasticisme, la filosofia que predominava a les universitats al temps de Locke i constituïa el més

2. *The problem of certainty in english Thought, 1630-1690* H. Van LEEUWEN The Hague, Martinus Nijhoff, 1970.

gran obstacle per al desenvolupament de la nova ciència. Aquesta relació d'oposició és fonamental en el llibre, que dedica una bona part de les seves pàgines a l'explicació d'alguns dels conceptes de la filosofia escolàstica, a fi de poder definir, per contrast, la gènesi de la filosofia de Locke. La finalitat del discurs d'aquest no és altre que donar una sortida a la descomposició de la teoria del coneixement aristotèlica fonamentada en la dualitat d'episteme i doxa. Tots els temes de l'assaig són contemplats des de la perspectiva de la polèmica amb l'escolasticisme. Un dels punts on potser aquest tractament resulta més nou és en el que fa referència al tema de les idees innates. En comptes de referir la polèmica a Descartes o a d'altres escriptors anglesos com Cherbury, que són les dues visions predominants, Woolhouse pensa que el que s'amaga sota el llibre primer és una crítica a la teoria de la ciència d'Aristòtil. Doncs si bé l'obra de l'estagirita no pot ésser apropiada a una posició innatista, si que ho era la d'alguns seguidors d'Aristòtil en el moment en que Locke es dirigí contra ells. La posició comuna entre aquells escolàstics tardans era la d'associar innatesa amb obvietat, i és això el que mogué a Locke a adoptar la teoria del coneixement de Descartes que, amb el seu tractament de la noció d'intuïció, permet deslligar tots dos conceptes.

La teoria del coneixement de Locke només pot entendre's com l'intent de trobar una alternativa a la vella dualitat grega d'episteme i doxa. Una alternativa que passa sobre tot per l'intent d'instaurar el subjecte com eix de l'acte cognoscitiu. Woolhouse exemplifica aquest punt de vista en les ben diferents, malgrat que no ho semblin, concepcions de la doxa. Així, mentres que per Aristòtil l'opinió tracta del que és en sí contingent, Locke, en canvi, només és refereix a la contingència de les coses en quant és contingència per a nosaltres. El canvi del punt de vista ocorre però des d'un mateix nivell lògic i, per aquesta raó, Woolhouse considera que és més adient parlar d'una reinterpretació dels vells temes que no pas d'un trencament. Les interpretacions que dona Locke, per

Woolhouse, no esten massa allunyades conceptualment de les que podien donar els escolàstics. La consideració de l'antiescolasticisme de Locke no pot anar separada del que constituï la seva alternativa a l'ensenyança oficial: la doctrina corpuscularista. L'adscripció de Locke al corpuscularisme resulta pràcticament indiscutible per Woolhouse i li serveix com a mecanisme explicatiu de molts dels problemes que planteja la lectura de Locke. Així, per exemple, Woolhouse intenta des del corpuscularisme fer intel·ligible la doctrina de Locke sobre la substància o el problema del rebuig de l'aplicació de la noció de «ressemblance» a les qualitats secundàries que per ell només transllueix el rebuig lockean de les escolàstiques qualitats reals. També la definició de «mode» i la d'«essència real» han d'ésser referides en darrera instància a la teoria corpuscular. L'omnipresència que el nostre autor atribueix a la teoria corpuscular dins de l'obra de Locke és potser l'aspecte del seu estudi amb el que és més fàcil dissindir. És clar que en una introducció a un autor no és bo exagerar més del necessari els punts foscos de la seva obra, però per defugir això el que Woolhouse fa és oblidar un fet tan fonamental com que la teoria corpuscular només és introduïda a nivell d'hipòtesi. Sense comptar amb això, el text de l'assaig perd coherència i resta problemàtica la consideració de Locke com filòsof crític en un sentit fort del terme. El talant crític, el desig de delimitar les fronteres del nostre coneixement és, com reconeix Woolhouse, un tema viu i present a la reflexió de Locke. Fer d'aquest un corpuscularista dogmàtic és fer-lo entrar en contradicció amb aquells textos de l'assaig on s'indica que les limitacions del nostre coneixement són més inherents a la seva estructura que no pas accidentals. I pensar en la contingència d'aquesta limitació, és a dir, que amb el pur afinament dels nostres sentits podríem arribar a conèixer la veritable essència de les coses, és en definitiva la posició que caldria pensar que correspon a un corpuscularista dogmàtic.

Finalment, la descripció de l'obra de Locke que ens proporciona Woolhouse

permet destacar i esclarir alguns punts que o havien passat inadvertits o no havien rebut la justícia que mereixien. Així, per exemple, el llibre deixa ben clar que el mèrit de Locke no és tant el d'haver estat l'introduïdor de temes nous, com el d'haver sabut reconèixer quins eren els temes clau del seu temps i haver tingut l'encert d'incorporar-los a la seva reflexió. De la mateixa manera, Woolhouse s'esforça en trencar l'arquetípica interpretació que fa de Locke un empirista radical. Per ell, a la filosofia de Locke es troba l'asserció que no hi ha cap idea que no provingui de l'experiència, però Locke admet la possibilitat que existeixi un coneixement que no provingui directament de l'experiència.³ En aquest sentit, també cal fer constar el reconeixement efectuat per Woolhouse de la presència en l'obra de Locke d'una sèrie de preconcepcions que difícilment poden ésser d'un empirista conseqüent. Un altre punt d'interès és el reconeixement que es fa de la influència de Descartes sobre Locke. El fet és notable, donat que aquesta presència és sovint menystinguda per alguns comentaristes anglosaxons. Woolhouse identifica les dues teories del coneixement i ens mostra que les dissensions en el camp de la filosofia natural són sovint fruit de la precipitació de la lectura de Locke que el porta a plantejar objeccions que ja estan considerades, i solucionades, a l'obra de Descartes. Finalment, una altra aportació que el nostre home té gran interès en subratllar és que malgrat la filiació lockeana del deisme del segle XVIII, la posició de Locke estava bastant llunyana d'aquest. Aquest punt de vista és sobretot molt present a l'anàlisi que es fa del tractament que l'assaig efectua de les nocions de cos i ment, que per Woolhouse deu ésser deslligat de qualsevol mena de problema religiós. Tots aquests punts, alguns relativament innovadors, conflueixen però en una imatge tradicional de Locke. L'assumpció d'elements criticistes i, fins i tot, escèptics, ajuden a poder definir-lo com

l'introduïdor de la noció de «common sense» a la història de la filosofia. En aquest sentit Locke és un autor viu i la vitalitat del seu pensament es mostra en el gruix principal de la producció anglosaxona dels nostres dies.

* * *

2. JOHN LOCKE'S MORAL PHILOSOPHY. COLMAN, John. Edinburgh, Edinburgh University Press, 1983

La primera qualificació que ha de merèixer aquest llibre és sense dubte la d'original. Una originalitat que sorgeix del fet d'ésser el primer llibre que pren com objecte del seu estudi la filosofia moral de Locke. Evidentment, el fet que aquest estudi no es produís fins ara no era degut purament a l'atzar. De l'examen de la qüestió que realitza Colman hom pot extreure dues raons que ho impossibilitaven. La primera és la tendència a veure la filosofia de la ciència com el tot de la filosofia de Locke. Colman només fa esment d'aquesta qüestió en la introducció per establir que, partint del pessimisme epistemològic que caracteritza l'assaig, resulta clar que el coneixement orientat cap al discurs pràctic és la part veritablement valuosa del coneixement. La segona raó és que tradicionalment hom ha jutjat que és impossible l'harmonització dels elements fonamentals de les diverses obres de Locke. És a dir, la seva adscripció dintre del camp dels defensors de l'existència d'una llei natural, adscripció que és fa palesa a les obres més juvenils, i l'hedonisme de l'assaig. El propòsit de Colman és, a desgrat de la creença tradicional, el mostrar que aquestes dues opcions es poden articular en una doctrina ètica consistent.

Per tractar de mostrar això, Colman segueix un esquema seqüencial, analitzant successivament les obres de Locke en un ordre que, d'entrada, vol presentar-se com cronològic però que no es limita a ésser tan sols això. Colman té un

3. Aquesta visió de la filosofia de Locke es mostra de manera clara sobretot en el següent article: «Reason and experience in Locke's epistemology». E.D. Cohen. Philosophy & Phenomenological Research. 1984, Vol. 45.

especial interès en mostrar-nos que, a més del fil merament cronològic, hi ha un fil lògic; cadascun dels llibres es construeix partint de qüestions que a l'anterior havien restat obertes.

Els textos als que es dedica el primer capítol són els dos tractats de 1660. Per Colman, l'origen de la reflexió de Locke cal que sigui cercat en la polèmica religiosa que en aquells moments enfrontava anglicans i puritans. La finalitat del discurs de Locke en aquests dos tractats és rebatre la tesi puritana que feia de la consciència individual la darrera autoritat en matèria de conducta. Estar d'acord amb aquesta tesi significava, en un cert sentit, fer impossible tota constitució d'una vida social. Del rebuig d'aquesta opinió es d'on sorgeix la idea que hi ha una jerarquia de lleis que existeixen objectivament, el coneixement de les quals és possible per a l'ésser humà. Tot el primer capítol d'aquest llibre ha d'ésser remés al llibre de Saphiro.¹ Per Colman el punt clau per poder entendre la qüestió, el punt des d'on ell enfoca el seu estudi, és que el marc general on el discurs de Locke és generat és el d'una crisi epistemològica que té especial incidència en el camp de l'epistemologia moral. El problema al que les obres posteriors de Locke volen respondre és justament el de com és possible el coneixement de la llei natural.

El problema de l'epistemologia serà també central a les pàgines dels «assaigs sobre la llei natural» que desenvolupen la teoria que ja era present, sense ésser massa explicada però, a les primeres obres. El problema del coneixement de la llei natural resta però obert fins a l'«Assaig sobre l'enteniment humà», l'obra on es vol donar una resposta definitiva a la qüestió. Per Colman tota l'anàlisi que a la obra més coneguda de Locke s'efectua sobre el fet del coneixement cal adreçar-la cap a aquesta qüestió. Només des d'aquesta es pot interpretar la qüestió de les idees innates. És aquest tema també el que assenyalava una fita per a l'anàlisi del coneixement, que no és altra que demostrar la nostra possibilitat

d'arribar a establir proposicions apodíctiques dins el camp de la reflexió moral.

Les obres de la primera joventut vistes conjuntament amb l'assaig configuren el que forma el nucli més essencial de la filosofia moral de Locke. El que caracteritza aquesta doctrina, pel que es pot despendre del conjunt de les obres, és el seu entrellaçament constant amb l'antropologia. Si podem entendre les nocions morals és perquè coneixem els interessos i les necessitats de l'home que han motivat la seva construcció. Aquesta unió de moral i antropologia vé fonamentada i reforçada pel paper que l'esfera del teològic té en l'obra de Locke. La tesi fonamental de les obres de joventut és que si hi ha una llei natural és només per la voluntat de Déu. Si Déu no existís no hi hauria cap llei natural. L'ètica és una disciplina indestruïble de l'antropologia i la unió que totes dues a la vegada conformen ho és per la teologia que fonamenta tant l'una com l'altra. Déu ha creat les nocions, el contingut de les quals constitueix la llei natural, i ha creat l'home d'una manera tal que les seves disposicions i els seus desigs s'adeqüen a aquesta llei natural. Hi ha una correspondència estricta entre els fets de l'objectivitat de la llei natural i la uniformitat del gènere humà, pressupòsit indispensable per no fer d'aquesta objectivitat una ficció. Aquest triangle que formen les tres disciplines defineix el camp de la reflexió moral i, sobretot, propicia la possibilitat de conciliar l'hedonisme amb la doctrina de la llei natural.

La coherència del marc general no serveix però per a defugir els problemes concrets. Aquests problemes sorgeixen especialment en el moment d'articular el que vol ésser l'ètica demostrativa, doncs la connexió entre les nocions que l'home ha construït difícilment es revela com necessària. Podem definir el terme «justícia» de manera que la seva definició connecti essencialment amb el terme «propietat». Però això depèn d'una definició estipulativa que no té d'entrada cap raó ben fonamentada per ésser ac-

1. B.J. SAPIRO. *Probability and certainty in seventeenth century england*. Princenton University Press, 1983, Una ressenya d'aquest llibre apareix en aquest mateix Anuari.

ceptada. Per poder mostrar aquestes relacions cal la història teòrica dels darrers tractats: apel·lar a l'estat de natura per cercar l'origen de les nocions morals; el mode en que la manera d'ésser de l'home ha produït aquestes nocions. És aquest el moment on comença a ésser més considerat el paper que l'hedonisme i l'utilitarisme juguen a l'ètica de Locke. L'intent del filòsof anglès fou lligar la noció de felicitat amb la de propietat, aquesta amb la de justícia i, finalment, extreure d'aquesta darrera totes les altres virtuts. Tanmateix hi hagué un relatiu fracàs, donat que es revelà impossible per Locke el derivar totes les virtuts de la justícia. És aquesta la raó que el portà a assajar un altre camí per intentar la fonamentació de la moralitat. Aquest camí fou el camí de la religió. Les darreres obres de Locke es van dedicar a qüestions religioses i el propòsit que les movia era el d'establir el precepte evangèlic d'«estimar al proïsme com a un mateix», com punt de recolzament de tota moralitat. Però, malgrat l'esforç de Locke, aquesta regla resultava encara més difícil de conciliar amb el seu hedonisme. La dificultat de trobar un fonament d'harmonització del seu hedonisme amb el valor absolut de les regles i la dificultat d'aplicar els criteris teològics a la pràctica moral són, per Colman, de fet els punts més foscos de la doctrina moral de Locke i els que el duen a parlar de la incompletitud d'aquesta.

La part més extensa del llibre està dedicada a analitzar la teoria de l'obligació de Locke. A la teoria de la motivació només se li dedica el darrer capítol. Pel que fa a aquesta qüestió, Locke barreja una perspectiva utilitarista amb les nocions escatològiques que comporta la doctrina cristiana. El punt que per nosaltres resulta més interessant de retenir és la connexió que Locke estableix entre la seva pedagogia i la seva teoria de la motivació moral. El bé més útil a l'home, el que pot procurar-li la salvació, és sempre per ell secundari en el sentit que sempre li resta amagat. En conseqüència

cal un entrenament, una disciplinització, per a poder saber copsar allò que veritablement és el bé per a l'home. Produir aquesta disciplinització és la tasca de la pedagogia.

El treball efectuat per Colman és important no sols per ésser la primera obra que tracta d'establir el significat de la doctrina moral de Locke, sino perquè, partint d'aquesta intenció, assoleix quelcom que fins ara no sempre havia estat possible: el trobar una perspectiva que doni una visió unitària del conjunt de totes les obres de Locke. Això cal que sigui vist sobretot com el fruit d'un treball intens sobre els textos. Colman no s'ha tancat a cap possible font que pogués permetre-li arribar al fons de la qüestió que li interessava.

En el mateix sentit cal parlar del tractament que Colman fa de les relacions de Locke amb el seu medi intel·lectual. El seu llibre no participa en el vici d'insularitzar el discurs filosòfic. Al contrari, en tot moment ens presenta el diàleg que Locke mantingué amb autors que si bé no són membres del que hom podria anomenar tradició filosòfica, resultaren d'una importància cabdal per la configuració del seu discurs.

El factor teòric que en del llibre té més importància és, coincidint amb l'estudi que nosaltres realitzàrem darrerament,² la significativitat que Colman confereix als aspectes teleològics i providencialistes. Són aquests aspectes de fet els que li permeten poder parlar de la coherència de l'assaig. Déu és sempre el darrer mecanisme explicatiu. Colman és desmarca clarament de la tradició que en un moment donat pogué representar Strauss. Per ell Locke és mostra com un defensor declarat de la noció de llei natural. Encara que sigui cert que el filòsof anglès introdueix un hedonisme que resultaria intolerable en el context de la filosofia de, per exemple, un sant Tomàs, per Colman aquest introducció és vista com una manera de defensar la doctrina. Cal recordar que la doctrina tradicional de la llei natural es fonamen-

2. J. RAMÍREZ ASENSIO *Providencialismo y escepticismo en la filosofía de Locke*. Tesi de llicenciatura presentada a la Universitat de Barcelona el setembre de 1987. Un resum de la mateixa pot trobar-se a les pàgines d'aquest mateix volum.

ta en l'existència d'un «Summum bonum». Una noció que difícilment podia resultar acceptable en un temps com el de Locke, caracteritzat per una profunda crisi epistemològica.

Aquesta caracterització que assoleix donar coherència a la moral de Locke és però, per Colman, la que l'allunya definitivament dels nostres punts de vista. És clar que en el panorama de l'ètica contemporània difícilment pot ésser considerada seriosament una proposta de fer de la voluntat de Déu un mecanisme explicatiu del deure. Aquest punt de vista és incompatible amb la consciència moral del nostre temps. Des del temps de Kant es comunament acceptada l'autonomia del discurs pràctic. L'afirmació contrària és difícilment concebible per nosaltres, però, tanmateix, és el punt de vista defensat per Locke. Per ell no hi havia cap separació entre fets morals i fets no morals. És aquí on cal cercar totes les arrels dels problemes que, des de la consideració ortodoxa d'un discurs pràctic, presenta la filosofia de Locke. És això també el que ens explica la decepció fonamental que ens produeix la seva doctrina. El fet que malgrat la seva palesa capacitat per explicar d'una manera general el fet de la moralitat, no sigui capaç de fornir-nos cap regla moral. Doncs és justament l'enunciació de regles el que nosaltres demanem a un discurs pràctic.

* * *

3. *THE POLITICS OF LOCKE'S PHILOSOPHY*. WOOD, Neal. University of California Press, Berkeley, 1983

El llibre de Neal Wood és un intent d'ampliar la perspectiva amb la que comunament hom llegeix l'assaig. Per esclarir ben bé en que consisteix aquesta nova perspectiva, cal fixar-nos en la reflexió sobre la filosofia amb la que el nostre autor inicia el seu llibre. Per Wood la reflexió filosòfica troba la seva validesa en llur connexió amb la vida quotidiana. Això podria suggerir d'entrada un posicionament crític envers la major part de la bibliografia que pren

com objecte del seu estudi el segle XVII. Però més enllà d'aquest posicionament, allò veritablement important és que Wood utilitza aquesta asserció com principi d'interpretació de la filosofia de Locke i, més concretament, del seu assaig. Aquest, és considerat com un text intel·ligible si es presenta abstret del seu context i prescindint de la seva finalitat que pel nostre autor és eminentment política. El que tracta de fer, en conseqüència, és construir una interpretació que prengui com fonament els valors socials que reflecteix l'assaig i que consideri la declaració de l'epistola al lector, el propòsit que el llibre faci servei a la humanitat, no com un mer artífici retòric sino com la declaració que defineix el sentit fonamental de l'assaig.

Abans d'emprendre l'estudi de l'assaig mateix, hi ha dues tasques a fer, indispensables per fixar el seu sentit: la primera d'elles és l'anàlisi del moment social en que es genera l'assaig. Aquest moment es defineix, per Wood, com el de l'ascensió d'una classe social: la burgesia. És, per tant, el moment en que comença la implantació del capitalisme. L'assaig s'adreça abans de tot a aquesta burgesia en alça, essent un important instrument per a la conformació de la seva ideologia. L'altra tasca és la fixació de les fonts intel·lectuals de l'obra de John Locke. Per Wood aquestes fonts són quatre: el cristianisme, la teoria política i social de Ciceró, la incipient antropologia social i la que resulta sense cap mena de dubte més fonamental: el baconianisme.

Per entendre aquesta última afirmació cal aclarir una mica a que s'està referint Wood. Per ell, el baconianisme no és un conjunt de continguts discursius, una doctrina centrada entorn d'unes proposicions epistemològiques. Aquesta és la descripció que hom acostuma a trobar en els textos més convencionals, centrats sobre tot en la noció d'inducció, però no es la que està pensant Wood. Per aquest, el baconianisme és quelcom més difús però alhora més viu. Concretant, ell ho defineix com una ideologia. La ideologia que compartiren gairebé totes les figures principals de la ciència anglesa del XVII; la ideologia dels «moderns»

que abogaren per una concepció del saber més orientat cap a la praxi que no pas cap a la reflexió teòrica. Al mateix temps, el baconianisme té una concepció molt definida de la relació de la ciència amb la religió. El nucli d'aquesta concepció és la consideració del cultiu de la ciència com una part fonamental del camí cap a la salvació. Aquesta concepció es mantindrà vigent encara a les obres de Locke i de Newton. La influència de Bacon no consisteix tant en la transmissió d'un contingut com en la implantació d'un estat d'ànim. Els mestres de Locke, Sydenham i Boyle, són per Wood dos exemples significatius dels homes moguts per aquesta actitud. El puritanisme serà una altra construcció teòrica que deurà molt al missatge de Bacon. Tanmateix, malgrat que el baconianisme suposà abans que res la implantació d'un clima, hi ha un important nombre de conceptes provinents de les pàgines de l'obra de Bacon que Wood esmerça a fi de definir l'assaig. El primer d'ells és el d'«història natural». Encara que a l'assaig no es facin «històries naturals», és a dir, no s'utilitzin aquestes en les argumentacions puntuals, tot ell pot ésser considerat com una història natural de l'enteniment. També en aquest sentit cal esmentar el criteri d'utilitat que juga un paper fonamental tant a la filosofia de Bacon com a la de Locke. Una imatge que Wood també utilitza és la de la nova instauració. La finalitat de l'assaig és propiciar l'entrada a un nou temps en que els homes s'alliberaran de l'error i el perjudici, permetent-els-hi això un aprofitament màxim de les seves capacitats. En aquest sentit cal fer notar també la utilització que Wood creu copsar a les pàgines de l'assaig de la baconiana teoria dels idols. Aquesta és esmentada explícitament a (I,iii,26) i la seva influència s'estén arreu de l'assaig. La font màxima de l'error tindrà per Locke, com abans per Bacon, un origen social. Les opinions deuen ésser considerades en funció del mitjà social que les ha produït i determinat.

Aquesta utilització de la teoria dels idols ens forneix ja el primer tret de la caracterització que Wood efectua de la doctrina de l'assaig: Locke és un sociò-

leg del coneixement en el sentit que Karl Mannheim donà a aquest terme. Mannheim mai no esmentà Locke a les seves obres, però sí a Bacon a qui considerava un autor fonamental. La significativitat de Locke no és per Wood més petita que la de Bacon, ans al contrari. La influència que Locke va concedir al medi social fa que el component sociològic de la seva obra resulti, encara que menys reconegut, molt més important que el de l'obra de Bacon. I la raó d'això és que és justament l'aspecte més sociològic d'aquesta teoria dels idols, la influència dels partits, el que Locke va emfatitzar preferentment.

Els últims estudis, d'ençà de la dècada dels setanta, han mostrat una forta tendència a significar la teoria de la certesa com l'eix de la filosofia de Locke. Wood no es mostra en contra d'aquesta tendència, però subratlla que aquesta teoria ens apareix mancada de significat si hom no la connecta amb la defensa de la tolerància que defineix la filosofia política de John Locke. L'interès per la probabilitat vé motivat més per desfer-se de la incertesa a la vida política i social que no pas per la reflexió sobre l'activitat científica. El reconeixement de les limitacions del nostre coneixement ha de moure'ns a considerar totes les nostres opinions com només probables, així com les dels altres. Mancats d'una certesa absoluta cap d'elles no pot ésser rebutjada d'entrada. És aquí on troba el seu origen el principi de tolerància. El règim de la tolerància és la nova instauració que tendeix a implantar l'assaig. La crítica del coneixement, indispensable per poder establir una teoria de la certesa, és, al mateix temps, un mitjà de transformació política. Treure l'home del seu arrelament a l'error implica el dur a terme una acció terapèutica. Però la malaltia de l'enteniment no pot guarir-se en el subjecte aïllat, com volgué Descartes. El principal problema és de les idees inculcades pels partits i, contra aquestes, el que cal és una «teràpia educacional» que s'estengui al tot de la societat.

L'afirmació essencial de Wood és, doncs, que l'assaig és un llibre eminentment polític, que construeix la ideologia

de la classe que ha de desenvolupar la societat capitalista. En aquest sentit, l'autor subratlla els materials que en el llibre són aportats per a consolidar l'ètica del treball pròpia d'aquesta burgesia i, també la seva imatge de l'heroi individualista; una figura constituïda per la mateixa paradoxal barreja d'egoisme i cristianisme amb que Locke construeix la seva moral. Seguint aquesta línia que destaca el valor polític de l'assaig, és molt important l'esforç que fa Wood per mostrar com algunes de les afirmacions de l'assaig tenen més rellevància política i social del que sovint se'ls hi concedeix. Això succeïx amb l'ambientalisme lockean. Hi ha alguns moments a l'assaig on Locke afirma que és el mitjà que ens envolta el que realment dóna la seva forma a la configuració cognoscitiva de l'home. Les connotacions sociològiques d'aquesta afirmació són clares i han estat de fet reconegudes. Però no succeïx el mateix amb altres d'igualment clares. Així, ja hem senyalat abans com la idea que la completa certesa és quasi inassolible per a l'home suposa un important principi polític tendint a l'anivellament de la societat. Igualment succeïx amb el que potser constitueix la més famosa afirmació de Locke: dir que la ment dels homes és en el moment del naixement un «paper en blanc, buit de tot caràcter», és proclamar la igualtat de les nostres ments i de les nostres aptituds i, en bona lògica, dels nostres drets.

La lectura que Wood proposa per l'assaig s'oposa frontalment al vell punt de vista que presenta la filosofia de Locke com dividida en sectors aïllats. La relació amb els textos específicament polítics de l'obra lockeana no se li presenta com especialment problemàtica. Wood defineix la relació entre l'assaig i els textos polítics com una relació de complementarietat, especialment pel que fa referència al segon tractat que és considerat com el pla d'acció i el document programàtic que ha de servir per efectuar la nova instauració que s'anuncia a l'assaig. L'aportació a una qüestió de fa anys problemàtica dins dels estudis lockeans presenta elements que hauran d'ésser tinguts en compte a totes les discussions posteriors, però està lluny

d'ésser totalment convincent. El problema és que, en comptes de cercar la formulació d'un ordre més globalitzador, el que Wood sembla fer és circumscriure-ho tot a l'esfera del polític, en un sentit molt estricte del terme. La conseqüència és que, per mostrar alguns aspectes que havien estat de fet desatesos, Wood en menysprea d'altres també importants. Encara que s'admeti la finalitat política com essencial a l'assaig, difícilment sembla que es pugui considerar la reflexió sobre la ciència com un tema subsidiari dins de l'obra. Wood no acaba d'efectuar la superació que de manera clara exigia la seva tesi; una superació que consistia en saber trobar un punt de vista que englobés el que és mera epistemologia o mera política. D'aquí el silenci sobre aspectes fonamentals de l'assaig que no poden abordar-se des d'un punt de vista només sociològic, com, per exemple, el diàleg que Locke mantingué amb els continentals Descartes i Malebranche. Wood conclou el llibre amb la mateixa afirmació amb que va iniciar-lo. Una afirmació que resumeix de manera perfecta el seu punt de vista sobre l'assaig. L'assaig no és un llibre tècnic, un tractat d'epistemologia, com consideren habitualment els nostres llibres de text. L'assaig pertany a un gènere diferent de tots els gèneres cultivats a hores d'ara per nosaltres i resulta només intel·ligible des del context de la situació política i social d'aquell moment, ja que la seva finalitat no és, a la fi, més que la de propiciar la reforma d'aquella situació. El valor de l'assaig, als ulls d'un lector del segle XX, ha de trobar-se sobre tot en aquest arrelament amb el seu context que li permet de constituir-se com un valuós exemple de la connexió que una obra filosòfica deu tenir amb la vida de cada dia.

* * *

4. *LOCKE: AN INTRODUCTION.* YOLTON, J.W. Basil Blackwell, Oxford, 1985

J.W. Yolton ha estat probablement l'escriptor que ha realitzat la tasca més important dins dels estudis lockeans en

els darrers trenta anys. Des de 1956, data d'aparició del seu «John Locke and the way of ideas», un llibre que a hores d'ara no es pot qualificar sino de fonamental per dibuixar quines són les arrels i el mitjà on creix el pensament de Locke, ha publicat cinc llibres més sobre aquest tema, acompanyats d'un nombre encara més gran d'articles en revistes que, sovint, han treballat aspectes que fins llavors romanien inexplorats, com, per exemple, la relació entre la teoria de les idees d'Arnauld i la de Locke.

Per definir el punt de vista que Yolton volgué adoptar sobre Locke, ell mateix jutjà que no hi havia res de millor que les paraules que el mateix Locke utilitzà per definir els seus procediments hermenèutics a l'inici del seu comentari a les epístoles de Sant Pau. Per llegir a un altre autor cal deslligar-se per complet de les nocions que la nostra filosofia ens imposi; remuntar-se al sentit que els diversos mots tenien per ell i a les concepcions que podien estar a l'abast de la seva ment. Aquest intent que Locke volgué efectuar sobre Sant Pau és el que tres-cent anys després Yolton efectua sobre Locke, no deixant d'ésser significatiu, pel que fa a aquesta qüestió, que el primer llibre que va escriure sobre l'autor de l'assaig fos, abans de tot, una anàlisi i definició dels corrents intel·lectuals i conceptuals més importants del període en que Locke visqué.

El llibre que constitueix l'objecte d'aquesta recensió vol ésser una presentació general a la filosofia de Locke. La finalitat és, doncs, la de donar al lector una mínima informació de quina fou l'aportació de Locke en tots els camps en el que aquest reflexionà. Hi ha, en conseqüència, una divisió en set capítols, cadascun dels quals és dedicat a un àmbit molt definit. Aquests àmbits són els de l'antropologia (noció d'home i de persona), la moral (que inclou la pedagogia), la política, la religió, la metafísica, la psicologia i l'epistemologia. A diferència d'altres intents de les dues darreres dècades, alguns dels quals han estat comentats en aquestes mateixes pàgines, Yolton no tracta mai de cercar l'articulació d'un ordre superior que sigui capaç d'englobar tots els ordres de la filo-

sòfia de Locke. La formulació general només s'intenta fent referència a l'assaig i per això utilitza curiosament una formulació que sembla manllevada de Neal Wood: la consideració de l'assaig com una història natural de l'enteniment humà. En cap moment, però, es parla de l'existència d'un llaç d'unió entre l'assaig i les diverses obres menors. No convé, però, apressar-se a l'hora d'emetre una opinió sobre el llibre. El judici de que aquest és un mer catàleg de temes reunits a l'atzar, que nosaltres apuntarem en un altra ocasió, si es mira acuradament, no pot ésser vist com menys que injust. L'ordre mateix en que Yolton ha ordenat les diverses qüestions sembla mostrar una significativitat que no per implícita resulta menys evident. Cadascun dels temes que hem apuntat es dirigeix, si hom reflexiona de manera correcta, cap al següent, de manera inexorable.

Des d'aquesta consideració, l'element més important i el fonament des d'on es construeix la filosofia de Locke és la seva antropologia. Una antropologia que, per Yolton, presenta les troballes fonamentals d'haver establert la diferència entre els termes d'home i de persona, i d'haver desplaçat les inquietuds de la filosofia de les preguntes sobre les propietats de l'ànima (soul) a les preguntes sobre les propietats de la ment (mind). Yolton fa una acurada exposició de les pàgines de l'assaig referents a aquest tema que nosaltres no ens podem entretenir a descriure. Cal destacar, però, la connexió que Yolton estableix entre aquest tema i el que després seria la pedagogia lockeana. Igualment important resulta la conclusió que Yolton extreu sobre el veritable sentit d'aquesta qüestió, que, per ell, hauria d'ésser considerada com apologetica. La consideració de la persona com ser conscient té, sobretot, la finalitat d'atribuir-nos la responsabilitat sobre els nostres actes que justifica el càstig o el premi que Déu ens pot donar per aquests.

La reflexió antropològica condueix doncs, per Yolton, a la reflexió religiosa. Això constitueix una de les característiques més importants del llibre: la insistència en la significativitat que presen-

ta la vessant religiosa de la filosofia de Locke. Aquesta insistència condiona de manera directa la lectura que d'ell es fa. Així Yolton, com també Colman i Gpyard, dona més importància del que havia estat comú als assaigs de joventut. També és un condicionament claríssim de la interpretació que es fa de la noció de llei natural, que, tal com és explicitada per Locke, s'assembla sobre tot a les prescripcions mosaïques. Finalment Locke persisteix en una afirmació que ja era present en la seva primera obra: la de que la polèmica de les idees innates ha d'ésser interpretada des del marc que defineix la problemàtica moral i religiosa d'aquell període.

Al mateix temps que Yolton ens mostra la influència que el religiós té en Locke, intenta també una caracterització del que fou la religió o la teologia de Locke. Aquesta és qualificada de minimalista: el que Locke volgué fou establir quines eren les doctrines que segons la Bíblia i l'exemple de Jesús eren necessàries per a la salvació de la nostra ànima, prescindint de les després establertes pel clergat. Això reduïa a un mínim el nombre d'aquestes doctrines. Locke no s'oposava d'entrada al coneixement per revelació. Raó i fe eren per ell dos reialmes separats i la raó no podia jutjar el que procedia de la revelació. Tanmateix, el que la raó sí que podia fer era dubtar de si el que en un moment donat se'ns transmet com a fruit d'una revelació ho és realment. Aquest plantejament epistemològic de la qüestió està al fons del seu minimalisme. És significatiu, també, que la crítica que es fa a l'església no es faci als textos fonamentals del cristianisme quan seria completament factible. Però això, en definitiva, constitueix un dels trets més característics del discurs lockeà; la presència d'elements que sense estar fonamentats constitueixen les parets mestres de la seva construcció. Una cosa molt semblant ocorre amb la seva metafísica. Prescindir d'una noció tan purament metafísica com la de cadena del ser fa poc menys que intel·ligible el text de l'assaig. Però tanmateix en cap moment Locke ens proporciona una justificació per la utilització d'aquesta noció. La interpretació de la teologia de

Locke no sembla poder deslligar-se de la de la seva metafísica. També el terme minimalista li sembla adient a Yolton per descriure aquesta. L'intent bàsic de Locke en aquest camp fou el de reduir, tant com fos possible, el nombre de conceptes metafísics; això es mostra clarament, per exemple, en el tractament que Locke efectuà del problema de la substància. L'aportació de l'autor dels dos tractats a les dues disciplines possibilità a més, tan dins d'un àmbit com d'un altre, una profunda renovació d'ambdós.

El llibre també s'ocupa de l'àmbit que tradicionalment ha estat considerat com el més important dins de la filosofia de Locke: l'àmbit de l'epistemologia. Yolton insisteix en subratllar el que de cartesia té el rerafons de la filosofia de Locke. Per fer això es fonamenta en gran mesura en els articles publicats durant la dècada dels setanta; aquells on havia insistit en la continuïtat que es dona entre la concepció d'idea que mantingué Arnauld i la que defensà Locke. La tesi d'aquests articles segueix considerant-se com vigent a les pàgines del darrer llibre, éssent acompanyades, a més, d'altres dades que encara fan més palesa la influència que Descartes tingué sobre Locke.

En quant al tractament de l'epistemologia mateixa, cal destacar l'esforç que fa Yolton per intentar trencar alguns dels tòpics que encara ara imperen en la interpretació de la filosofia de l'autor de l'assaig. Per exemple, davant del tòpic, d'arrels més o menys germàniques, que fa de l'intel·lecte de l'empirisme un element passiu, Yolton malda per demostrar que aquest és més actiu del que normalment s'ha dit. Una gran part de les nostres idees no podria produir-se de cap manera si no hi hagués una acció de la ment. Més significativa és encara la valoració que Yolton fa del terme empirisme quan aquest es refereix a la filosofia de Locke. Si aquest terme no és convenientment matitzat, no sols pot ésser font de confusions sino també d'errors. Idees com la de causa, substància o poder van en la gènesi que Locke els hi atribueix més enllà de l'experiència. La manera com ell procedí en l'explicació d'aquesta gènesi és la que un empirista

més conseqüent com Hume de fet rebutjà. L'etiqueta d'empirisme és equívoca si ha d'englobar dins d'un mateix conjunt a Locke i a Hume.

Per acabar, caldria referir-se una mica al balanç que Yolton extreu d'aquesta darrera obra seva. El problema al que Yolton vol finalment enfrontar-se és el de quina justificació pot tenir, a hores d'ara, el dedicar-se a aquest autor. Resumint molt podríem adduir dos motius fonamentals: el valor positiu de la filosofia lockeana i la seva actualitat. Un valor positiu que es desprèn, sobre tot, de la seva consideració de l'home com un ésser responsable i capaç de configurar una societat justa, i una actualitat que es mostra de múltiples maneres. Una d'elles veient la importància que la filosofia de Locke té com a fonamentació d'algunes disciplines que al nostre temps encara esten desenvolupant-se, com és ara la psicologia cognitiva. També podria trobar-se en la facilitat amb la que es pot fer dialogar Locke amb el nostre temps, fins i tot, com fa Yolton, amb qüestions tan insòlites, dins del context del segle XVII, com el feminisme. Però sobretot per la persistència dels valors que ell defensà i que encara avui constitueixen el més vàlid dintre dels valors que inspiren les nostres constitucions. Uns valors que s'expressen en la doble necessitat que cadascú pugui fer-se responsable dels seus propis actes i que a la societat predomini la tolerància.

* * *

5. *JOHN LOCKE ET LA RAISON RAISONABLE*. GOYARD-FABRE, Simone. Paris, Librairie J. Vrin, 1986

L'obra de Simone Goyard és un estudi sobre una parcel·la teòrica molt delimitada per la bibliografia tradicional dins de l'obra de Locke: la de la seva doctrina política. La caracterització general d'aquesta s'efectua mitjançant un examen de la totalitat dels seus escrits que fan referència, implícita o no, als afers polítics. Aquest examen no dona preferència a unes obres sobre les altres perquè Goyard, com Colman en el llibre comentat anteriorment, defuig el

vell punt de vista que defensava l'existència d'un trencament en l'obra de Locke. Pel contrari, es defensa la idea d'un progrés evolutiu en que les afirmacions dels primers llibres no desapareixen sino que resten implícites a les obres que, com els dos tractats sobre el govern civil, són comunament anomenades obres de maduresa. Les constants de la filosofia de Locke són ja presents a la dècada dels seixanta. Especialment el que Goyard considera el seu tret més característic: el teleologisme.

Des de les seves primeres obres (els tractats de 1660) tota la reflexió ve condicionada per una qüestió que Goyard anomena meta-política: la reflexió sobre la dualitat ordre-desordre. El preguntar-se sobre la presència o l'absència d'aquests dos elements suposa l'inici de la reflexió sobre la realitat. El desenvolupament d'aquesta qüestió li serveix per configurar una incipient filosofia de la història que, sense estar formulada, és present a totes les seves obres constituint un mecanisme explicatiu que les fa intel·ligibles. La comprensió de la realitat és fa possible mitjançant un esquema que representa l'existència d'un ordre racional i diví que coexisteix amb un desordre (el mal, l'irracional ...) del que ens dona testimoni la història. En la reflexió sobre els afers polítics sempre hi és present aquesta dualitat, la consciència de la qual serveix per orientar els nostres pensaments. A l'obra de Locke la reflexió política és indescindible de la reflexió ètica. Però, a la vegada, aquesta no és pot escometre sense una reflexió sobre la capacitat racional del subjecte moral, que comporta una reflexió sobre el creador d'aquest ésser. El punt de partida de Goyard és la total afinitat entre tots els ordres de la filosofia de l'autor de l'assaig. Aquesta asserció ens assenyala el que l'autora mateixa considera com el més original de la seva obra: l'esforç en rebutjar l'explicació de la producció de Locke que és fa només des de la seva situació com a protagonista de l'escena política del moment. Malgrat que aquest factor tingui la seva importància, l'atansament que Locke va efectuar sempre als afers polítics fou, per Goyard, primordialment com a filòsof.

Donada aquesta assumpció, a Goyard se li fa indispensable el recórrer a d'altres indrets de l'obra de Locke diferents dels estrictament polítics. Per això, no és gens estrany que un dels capítols del seu llibre estigui dedicat a efectuar una anàlisi d'algunes de les nocions de l'assaig sobre l'enteniment humà. En fer això Goyard és mostra conscient que es situa en contra de l'opinió d'alguns dels més destactats comentaristes de l'obra de Locke, dedicant en algunes ocasions el seu examen al refús explícit d'algunes de les opinions d'aquests. Això, per exemple, succeeix en el cas de P. Laslett, al que Goyard al·ludeix directament quan mostra que, en contra de l'opinió per ell defensada, la noció de llei natural no és absent de l'assaig.

La finalitat de l'assaig per la nostra autora és eminentment moral. En ell es dibuixa una descripció del subjecte racional que assenyalava la realització de la seva llibertat com la veritable finalitat de l'ésser humà. Una tasca a la que l'home està obligat de manera inexorable per la seva mateixa constitució. Provar aquest fet és el propòsit de l'assaig, donant-nos al mateix temps una caracterització del subjecte fidel a la realitat que ens permet saber el que d'ell és pot esperar en quant és subjecte moral i polític. El resultat d'aquest examen del nostre enteniment resulta per Goyard molt diferent del propi dels filòsofs continentals del moment, que subratllaren sobretot els aspectes analítics de la raó. La caracterització de Locke, al contrari, destaca els valors de moderació, mesura i equitat; en definitiva, els valors que caracteritzen a un home prudent. L'adient per a l'home és una actitud de prudencialitat que, tot fent de la raó el seu més essencial constituent, no la vol posar en el lloc de l'absolut. Per la nostra autora la filosofia de Locke no pot entendre's sense l'estricta distinció que el filòsof anglès estableix entre el que és racional i el que és raonable. La necessitat del predomini de la «raonableness», sinònim de saviesa prudent, és el resultat propi de l'assaig. Un resultat fruit sobre tot de la inquietud moral que hi hagué a la seva arrel i que troba la seva eficàcia en els darrers tractats polítics. Aquesta idea cons-

titueix el veritable fons de la lluita contra l'absolutisme, que en la seva fonamentació teòrica sovint efectua una totalització de la raó, i de l'anarquia, on les nocions de moderació i mesura perden el seu sentit.

La raó raonable de Locke està en una relació d'absolut enfrontament amb la raó d'estat, doncs creure en aquesta última és donar-li un lloc que no pot tenir en la vida de l'home. Cal fer notar que la presentació de Goyard fa coincidir notablement el resultat de la reflexió política amb el resultat de la reflexió epistemològica de caire criticista. Això és fa molt palès a les pàgines dedicades a l'estudi de la limitació de la sobirania política. En aquest punt, i en la seva anàlisi epistemològica, s'expressa un desig d'establiment dels límits escaients que és potser el tret més característic de la filosofia de Locke. Aquest tret comú d'oposició a la noció d'absolut porta per força a l'autora a la comparació entre les doctrines polítiques racionalistes i la doctrina lockeana: les que deriven d'una noció de raó racional i la que ho fa d'una noció de raó prudent, una concepció més humana en la que l'instint prima sobre la teoria. Les primeres estan destinades, com en el cas d'Hobbes, a l'absolutisme, mentre que la de Locke pren com valor fonamental la tolerància. Malgrat que aquesta anàlisi no està mancada de verosimilitud, és potser aquí on es troben les argumentacions més febles de tot el llibre. En alguns moments Goyard té massa pressa per afirmar les seves tesis i maneja amb poca cura les afirmacions d'alguns dels predecessors de Locke, com succeeix notòriament en el cas de Descartes. Tanmateix, creiem més greu el que per nosaltres és un claríssim error d'interpretació de l'autora quan afirma que, a l'assaig, es diferencia l'estatut epistemològic de les matemàtiques i el de la moral, la qual cosa ha d'ésser considerada com errònia per qualsevol lector mitjanament familiaritzat amb l'assaig. Si obligat resulta el recórrer a les nocions epistemològiques de l'obra de Locke per explicar la seva doctrina política, no menys important és la referència a la reflexió metafísica, i més concretament a la seva teologia, veritable punt

d'unió de tots els ordres de la filosofia de Locke. La referència és ja palesa als «Assaigs sobre la llei natural» que fan derivar els deures polítics de l'home de l'estructura teleològica de l'univers. La política no és indestriable de la cosmologia; cal que siguem bons ciutadans perquè això és el que convé a l'ordre de l'univers. En el disseny del suprem faedor es fonamenta la relació de conveniència entre la llei natural i la natura raonable de l'home. Per Goyard, com per Polin abans o per Van Leyden, la noció clau de la filosofia de Locke és la de llei natural. Una llei natural que, degut a la seva concepció de l'univers, és vista per Locke com una llei d'obligació que inclou tot el referent a la vida de l'home i especialment l'obligació de complir amb els seus deures socials. L'assumpció del fet de la nostra sociabilitat és contemplat com una manera de pagar el nostre deute envers Déu. La realització de les nostres aptituds socials és indestriable de la realització de la nostra llibertat i, ambdues, són quelcom inscrit dins de l'ordre teleològic del món.

Aquest fonament teològic de la llei natural i aquesta confiança en una disposició providencialista de l'univers permeten a Locke trobar un criteri per mesurar les lleis fruites de l'activitat del poder legislatiu, que no és altre que el de la seva conformitat amb la llei natural. Hom no pot jutjar l'actitud de Locke vers aquest fet sense considerar la funció ètica i valoritzant que per ell havien de tenir les lleis civils. L'actuació dels poders instituits té d'ésser guiada per la prudencialitat de l'home, que és una donació del seu creador de la mateixa ma-

nera que ho és la realitat del fet de la vida social. La connexió entre raó raonable, teleologia del món i poders instituits és el triangle sobre el que es vertebra la seva reflexió política i el que, en definitiva, li permet justificar l'afirmació de la necessitat d'ordre amb la que Locke encetà el seu discurs. Les qüestions propiament polítiques no són examinades en el llibre de Goyard més que als darrers capítols, quan ja s'ha posat en clar on es troba el fonament de la doctrina d'aquests. El text dels dos tractats és analitzat amb més cura i amb un tractament més literal que el dels altres llibres. La innovació fonamental de Locke és, per Goyard, la d'unificar nocions com les de llei i llibertat, que fins llavors havien estat oposades. Amb aquesta unificació Locke obrí la porta a les doctrines polítiques modernes. Però, malgrat que es reconegui aquest fet, és palès en la lectura de Goyard un notable esforç per no exagerar els elements que donarien lloc a una definició «moderna» de la filosofia política de John Locke. Això és evident en argumentacions concretes, com quan es parla que no és massa encertat identificar la posició de Locke amb la dels contractualistes, però és més clar en la conclusió general del llibre: la política de Locke, a diferència de la del nostre temps que fins i tot és considerada independent de l'ètica, no pot explicar-se per ella mateixa; constantment fa apel·lació a unes nocions metafísiques que Goyard remunta a l'estoïcisme. Aquesta metafísica fa que hom hagi de parlar si més no amb cura de la modernitat de Locke. Lluny d'ésser un innovador radical el que es manifesta en la seva obra és un treballat equilibri entre noves idees i tradició.

* * *

Per acabar, i a mena de cloenda, voldríem afegir una breu sinopsi de tot allò vist fins ara. Els trets que tots aquests autors comparteixen, i que serveixen per a configurar una imatge de Locke deslliurada de tòpics deformadors, són:

A) La insistència en subratllar l'estreta relació que existeix entre Locke i el mitjà intel·lectual del seu temps. Un dels mèrits fonamentals de l'assaig és el d'haver copsat moltes de les idees més brillants que volien donar resposta als problemes del moment. En aquest sentit, és important l'esforç per mostrar la relació que l'obra de Locke té amb les polèmiques religioses anteriors, i com l'assaig resulta estricta-

ment intel·ligible sense considerar el seu context, caracteritzat per una profunda crisi epistemològica.

B) Consideració de l'antropologia com la disciplina que, en darrera instància, englobaria tot els ordres de la filosofia de Locke.

C) Revalorització de la vessant teològica de l'obra de Locke. Goyard serà qui més aportarà a aquesta tasca mitjançant el seu estudi del teleologisme lockeà.

D) El remarcament de la dimensió moral de la seva obra. La filosofia de Locke abans de tot és una filosofia moral. Per això es remarquen els aspectes significatius de l'assaig des del punt de vista de l'ètica i es considera la pedagogia una part d'aquesta.

E) La llei natural passa a ésser vista com la noció clau dins de la filosofia de Locke.

F) Finalment, hom aprecia en tots aquests autors un clar desig de problematitzar l'etiqueta «empirisme».